

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Відповідальність за зловживання службовим становищем працівниками правоохоронних органів

*Андрійченко Н.С., студентка гр.Ю-13 юридичного факультету СумДУ
Науковий керівник – Ільченко О.В., викладач кафедри права СумДУ*

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх службові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [5]. Ці положення поширюються на всіх без винятку службових осіб. У розділі XVII Особливої частини Кримінального Кодексу України встановлена кримінальна відповідальність за діяння (ст.ст. 364–370), родовим об'єктом яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність державного та громадського апаратів, а також апарату управління підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності [6].

Одним і з таких діянь є зловживання владою або службовим становищем, передбачене ч. 1 ст. 364 ККУ. Зловживання владою або службовим становищем з об'єктивної сторони полягає в діянні (дії чи бездіяльності), що: вчинюється з використанням влади або службового становища; здійснюється в межах наданих особі службових повноважень; суперечить інтересам служби; визнається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди чи спричинення тяжких наслідків; перебуває в причинному зв'язку із зазначеними наслідками.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна чи змішана форма вини. При цьому діяння вчинюється лише з прямим умислом, а щодо наслідків вина може бути як умисною, так і необережною. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони службового зловживання є мотив.

Кваліфікуючою ознакою злочину є спричинення тяжких наслідків (ч. 2 ст. 364), а особливо кваліфікуючою – вчинення його працівником правоохоронного органу (ч. 3 ст. 364) [2]. Слід звернути увагу на те, що останнє положення є новим для Кримінального Кодексу України, оскільки в Кримінальному Кодексі Української ССР 1960 р. воно відсутнє [1, с. 593].

Суб'єктом останнього злочину є працівник правоохоронного органу. Постає питання працівники якого правоохоронного органу можуть бути притягнені до відповідальності за ч. 3 ст. 364 ККУ. В самій ст. 364 відсутні будь-які посилання на нормативно-правові акти, які визначають поняття правоохоронного органу. Так, наприклад поняття службова особа досить чітко розписано у примітці до статті 364 ККУ, тому не виникає жодних запитань щодо цього терміну.

На підставі аналізу національного законодавства можна стверджувати, що законодавець досить нечітко, суперечливо і непослідовно визначає поняття «правоохоронний орган» у різних законах України, які так чи інакше стосуються діяльності правоохоронних органів.

Визначення поняття «правоохоронні органи» також є дискусійним і у теорії права. До теперішнього часу залишається проблемою визначення критерію, за яким той чи інший державний орган можна віднести до правоохоронного органу. Ю.О. Загуменна зокрема, підтримує думку, що правоохоронні органи утворюють певним чином відособлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу органів держави, які мають свої чітко визначені завдання. Тобто критерієм виділення правоохоронних органів із загальної маси органів держави в цьому випадку є коло їх завдань [4, с. 36].

Такі вчені, як К.Ф. Гуценко та М.А. Ковальов, виділяють правоохоронні органи виходячи з основних функцій правоохоронної діяльності, тобто для виконання функцій правоохоронної діяльності існують конкретні органи, які відповідно й називаються правоохоронними [3].

М.І. Мельник та М.І. Хавронюк правоохоронними вважають ті державні органи, які, діючи в межах кримінально-процесуальної чи адміністративної процедури, ведуть боротьбу зі злочинністю та правопорушеннями, що тягнуть юридичну відповідальність винятково у сфері публічного права. До таких вони відносять: суди, органи прокуратури, міліції, податкової міліції, служби безпеки України, Управління державної охорони, прикордонних військ, державної митної служби, державного пожежного нагляду, Державного департаменту з питань виконання покарань [7, с. 31-32].

На думку Т.О. Пікулі, до правоохоронних належать органи, які поряд із допоміжними виконують кілька головних правоохоронних функцій, які є визначальними в їх діяльності. До правоохоронних органів у широкому розумінні, на думку автора, належать суд, прокуратура і правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю, у вузькому – правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю (органи міліції, податкової міліції, СБУ, Управління державної охорони, Державної прикордонної служби, Державної митної служби, Державного департаменту з питань виконання покарань) [8, с. 79].

Нормативна невизначеність поняття «правоохоронних органів» часто призводить до колізій і непорозумінь при застосуванні тих чи інших положень закону. Зокрема, що стосується ч. 3 ст. 364 слід звернути увагу на рішення Конституційного Суду України від 18 квітня 2012 р. Суб'єкт права на конституційне звернення стверджував, що суди загальної юрисдикції, кваліфікуючи діяння працівників державної виконавчої служби за ст. 364 ККУ, в одних випадках посилалися на п/п "д" абз. 2 п. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993р. і вважали таких працівників працівниками правоохоронного органу, у зв'язку з чим кваліфікували їхні дії за ч.3 ст. 364 Кримінального кодексу, а в інших – керувалися ч. 1 чи ч. 2 цієї статті, тобто не вважали таких працівників працівниками правоохоронного органу. Копії рішень судів загальної юрисдикції, які були додані до звернення підтвердили факт неодноразового неправильного застосування положень нормативно-правових актів [11].

Так в ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» визначено перелік правоохоронних органів (органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції) [9], але він є неконкретним і невичерпним, оскільки зазначено «інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції». Зовсім не зрозуміло, які інші органи та що слід розуміти під правозастосовними або правоохоронними функціями, оскільки відсутнє будь-яке законодавче визначення ознак, за якими орган можна віднести до правоохоронних. До того ж навіть Конституційний Суд України надаючи тлумачення норми, не визначив вичерпний перелік правоохоронних органів.

Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до правоохоронних органів відносить і органи податкової служби. Відповідно до Податкового Кодексу України від 02.12.2010р. до правоохоронних органів з поміж усіх інших органів податкової служби (державна податкова адміністрація України, спеціалізовані державні податкові інспекції, державні податкові адміністрації в АРК, областях, м. Києві та Севастополі, державні податкові інспекції в районах, містах) слід віднести лише податкову міліцію, оскільки в ст. 348 вище вказаного кодексу зазначено, що основним її завданням є запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування [10]. Тобто цей орган податкової служби є правоохоронним і його працівники підлягають кримінальній відповідальності за ч. 3 ст. 364 Кримінального Кодексу України. Але як свідчить судова практика в більшості розглянутих судами справ, до відповідальності за ч. 3 ст. 364 притягувалися працівники всіх органів податкової служби України, зокрема і начальники відділу районної податкової інспекції. Дане питання досить часто обговорюється і на юридичних форумах. Адвокати, юрист-консультанти пояснюють, що начальник відділу ДПІ підлягає до відповідальності за ч. 1, 2 ст. 364 як службова особа, адже відповідно до примітки ст. 364 КК України, службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. А начальник ДПІ, в частині виконання організаційно-розпорядчих функцій, керує трудовим колективом в установі органу державної влади, щодо адміністративно-розпорядчих функцій, то начальник розпоряджається кошторисом ДПІ, а отже майном установи.

Аналіз національного законодавства та теорії кримінального права дає нам змогу стверджувати про відсутність визначення понять «правоохоронні органи», «правоохоронні функції» та «правозастосовні функції». Така невизначеність зумовлює неоднозначне розуміння нормативно-правових актів (зокрема ч. 3 ст. 364 КК України) як науковцями так і особами, які займаються правозастосовною діяльністю, про що свідчать рішення судів по таких справах. Звичайно вирішити дану проблему національного законодавства потрібно якнайшвидше. Вважаю за необхідне, для уникнення в подальшому помилок при призначенні покарання за злочини передбачені ч. 3 ст. 364, внести доповнення до примітки вищезазначеної статті КК, в якому буде міститися повний та вичерпний перелік правоохоронних органів, чи посилання на інший нормативно-правовий акт.

Література:

1. Антонов Н.Ф. Уголовный кодекс Украинской ССР: Науч.-практ. комент. / Н.Ф. Антонов, М.И. Бажанов, Ф.Г. Бурчак и др. – К.: Политиздат Украины, 1987. – 880 с.
2. Баулін Ю.В. Кримінальне право України: Особлива частина: підручн. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
3. Гуценко К.Ф. Правоохранительные органы: учеб. [для студ. юрид. вузов и ф-тов] / К.Ф. Гуценко, М. А. Ковалев. – М.: Зерцало, 1999. – 416 с.
4. Загуменна Ю.О. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності / Ю.О. Загуменна // Вісник Харківського національного у-ту внутрішніх справ. –2010. – № 26. – с. 36.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – ст. 141.
6. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. –№ 25-26. – ст. 131.
7. Мельник М.І. Правоохоронні органи та правоохоронні діяльність: навч. посіб. / М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2002. – 576 с.
8. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Т.О. Пікуля. – К., 2004. – 20 с.
9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. - № 11. – ст. 50.
10. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – ст. 212.
11. Рішення Конституційного суду України № 10-рп / 2012 від 18.04.2012р.// Вісник Конституційного суду України. – 2012. - № 7.

Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В.М. Семенов, А.В. Баранова. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 78-80.